

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ: ДЕЯКІ НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

STATE GOVERNMENT IN SOVIET UKRAINE: SOME NATIONAL ASPECTS

У статті висвітлено особливості урядування в українських землях, де була встановлена радянська влада після завершення української революції та численних протистоянь різноманітних політичних сил. Охоплено період від входження території України до складу СРСР до проголошення незалежності. Описано механізми формування органів виконавчої влади, принципи здійснення відцентрової та доцентрової політики під час головних етапів побудови соціалістичного суспільства на українських теренах. У дослідженні проаналізовано діяльність радянської влади з ліквідації національного руху та верховенство кремлівської політики в Радянській Україні.

Особлива увага приділена побудові відносин органів центральної (російської) та «місцевої» (української) влади, яка систематично прагнула самостійності у вирішенні багатьох питань радянського будівництва; охарактеризовано суть політики «коренізації», «комуністичного штурму», сталінський терор на українських землях, особливості державного управління в період «відлиги», «застою», кризи та реформ 80-их років. У дослідженні наголошується на вирішальній ідеологічній ролі КПРС та сприйнятті народом основних ідеалів комунізму, використаних владою для легітимізації партократії та утвердження тоталітарного правління; підкреслюється безперечний історичний досвід радянської доби для формування національної управлінської еліти.

Ключові слова: комунізм, тоталітаризм, Рада, СРСР, УРСР, з'їзд, Рада Народних Комісарів, коренізація, комуністичний штурм, КПРС, Рада Міністрів УРСР.

В статье освещены особенности управления в украинских землях, где была установлена советская власть после завершения украинской революции и многочисленных противостояний различных политических сил. Охвачен период от вхождения территории Украины в состав СССР до провозглашения независимости. Описаны механизмы формирования органов исполнительной власти, принципы осуществления центробежной и центростремительной политики во время главных этапов построения социалистического общества на украинской территории. В исследовании проанализирована деятельность советской власти по ликвидации национального движения и верховенство кремлевской политики в Советской Украине.

Особое внимание уделено построению отношений органов центральной (россий-

ской) и «местной» (украинской) власти, которая систематически стремилась к самостоятельности в решении многих вопросов советского строительства; охарактеризованы сущность политики «коренизации», «коммунистического штурма», сталинский террор на украинских землях, особенности государственного управления в период «оттепели», «застоя», кризиса и реформ восьмидесятых годов. В исследовании отмечается решающая идеологическая роль КПСС и восприятие народом основных идеалов коммунизма, использованных властью для легитимизации партократии и утверждения тоталитарного правления; подчеркивается бесспорный исторический опыт советского времени для формирования национальной управленческой элиты.

Ключевые слова: коммунизм, тоталитаризм, Советы, СССР, УССР, съезд, Совет Народных Комиссаров, коренизация, коммунистический штурм, КПСС, Совет Министров УССР.

The article highlights the features of management in the Ukrainian lands, where Soviet power was established after the completion of the Ukrainian revolution and numerous confrontations of various political forces – the period from the entry of the territory of Ukraine into the USSR to the declaration of independence was covered. It describes the mechanisms for the formation of executive bodies, the principles of the implementation of centrifugal and centripetal policies during the main stages of building a socialist society on Ukrainian territory. The study analyzed the activities of the Soviet government to eliminate the national movement and the supremacy of the Kremlin's policy in Soviet Ukraine.

Special attention was paid to building relations between the central (Russian) and “local” (Ukrainian) authorities, systematically striving for independence in solving many issues of Soviet construction; the essence of the policy of “indigenization”, “communist assault”, Stalin's terror on the Ukrainian lands, the features of state administration during the “thaw”, “stagnation”, crisis and reforms of the eighties are characterized. The study points out the decisive ideological role of the CPSU and the people's perception of the basic ideals of communism, used by the authorities to legitimize partocracy and establish totalitarian rule; emphasizes the indisputable historical experience of the Soviet era for the formation of a national managerial elite.

Key words: Communism, totalitarianism, Soviets, USSR, Ukrainian SSR, congress, Council of People's Commissars, indigenization, communist storm, CPSU, Council of Ministers of the Ukrainian SSR.

УДК 351

Чорна К.П.

к. юрид. наук, доцент,
професор кафедри господарського,
трудового права та цивільно-правових
дисциплін
Міжрегіональна академія управління
персоналом

Постановка проблеми у тезовій формі та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У першій половині ХХ століття зазнали краху новітні тоталітарні монархії Європи, в першу чергу, завдяки

активізації національно-визвольних рухів, викликаних прагненням етносів до побудови власних національних систем. Демократичні лозунги набули широкого поширення і на теренах колишньої Російської імперії, і найголов-

ніший з них – «Вся влада – Радам» – мав би втілити народні прагнення до самостійного вирішення подальших шляхів розвитку. Проте новий державний апарат, який мав цілком демократичну назву «радянський» і який був покликаний захищати інтереси всіх верств населення, насправді виявився суперечливим апологетом пролетаріату, апаратом жорсткого примусу, інструментом тотального втручання держави в усі сфери суспільного життя.

Як відомо, радянське урядування встановлювалося воєнними методами, обґрунтованими необхідністю класової боротьби і встановлення диктатури нового класу-гегемона. Останній згідно з науковими обґрунтуваннями, здійсненими очільниками більшовицького руху В. Леніним, М. Бухаріним, Л. Троцьким, був тим пригнобленим класом, для якого створювалась нова система [1]. Насправді ж став звичайним об'єктом урядування, масою для управлінських експериментів, живим істотним аргументом для виправдання терору, насильства, пропаганди. До всього цього населення «окраїнних» територій уже звикло за минулі десятиліття розгулу царського місцевого самоуправства, військової (воєнної) диктатури, викликані Першою світовою війною та післявоєнною розрухою. Як виявиться потім, після закінчення української революції і перемоги більшовизму влада і лозунги на більшості українських територій змінилися, проте методи і принципи урядування залишилися попередніми. І саме поняття «демократія», таке популярне в модерній Європі, залишилося лише конституційно зафіксованим терміном. Радянська ж країна очолила перелік тоталітарних держав ХХ століття.

Усі ці процеси сьогодні широко висвітлені в науковій літературі, проте перебування України у складі Радянського Союзу і досі є визначальним фактором у багатьох аспектах національного будівництва, і саме з огляду на це та зважаючи на численні праксеологічні та методологічні аспекти даного управлінського досвіду, механізми радянського урядування мають піддаватися системній науковій рефлексії та порівняльному аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час аналізу досліджуваної теми використано офіційні документи та матеріали радянської влади [2; 4], конституції, закони, укази, постанови, збірники архівів [6; 9; 10]; проаналізовано роботи комуністичних лідерів: Л. Троцького, Х. Раковського, Й. Сталіна, П. Шелеста, В. Щербицького [1; 2; 14] та колективні праці зарубіжних авторів – дослідників історії II світової війни [12]. Багатою джерельною базою є і спеціалізовані соціологічні праці

радянських учених, зокрема А.А. Спіріна [13], мемуари партійних діячів, сучасників та очевидців подій: К. Врублевського, Б. Єльченка, Б. Іваненка, Ю. Латиша [14; 15]; здійснено посилання на монографії сучасних науковців, зокрема американського вченого О. Романіва [11], російського дослідника Є. Борисенка [5], розглянуто колективні праці українських енциклопедистів [7; 8].

Формулювання мети статті:

1) дослідити механізми формування органів радянської влади в українських землях, які ввійшли до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік;

2) проаналізувати особливості взаємин загальносоюзного та українського урядів, довести існування відносин панування і підлеглості, верховенство кремлівської політики;

3) дослідити принципи формування органів місцевого урядування; вказати пріоритетні напрямки діяльності місцевої (окружної, районної, пізніше – обласної, районної, селищної, сільської влади);

4) визначити домінуючі принципи комуністичного будівництва, довести тоталітарний характер радянського управління, підкреслити визначальну роль ідеології в його встановленні та функціонуванні;

5) наголосити на значенні радянського урядування для формування національного досвіду державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Початки українського радянського урядування мали ряд охлократичних рис, насамперед, з огляду на невизначеність території та відсутність технократії у владному середовищі. Суперечливі ареали і хаотичний адміністративний поділ українських земель на губернії, повіти та волості на початку 20-их років додавав нелегітимності та непостійного характеру місцевим органам влади. Особливо це стосувалося прикордонних західних та східних територій. Ситуація дещо змінилася після відносного врегулювання польського питання – входження частини земель історичної Волині до складу Польщі після Ризького договору 1921 року, та після наступної адміністративно-територіальної реформи, яка тривала до 1925 року і в результаті якої замість губерній постали округи з районами (і, відповідно, з окружною та районною владою). Столицею країни залишався Харків (до 1934 р.).

Українська Соціалістична Радянська Республіка, як і деякі колишні підросійські території, залишалася формально незалежною, що викликало значні побоювання у Кремлі, особливо зважаючи на кроки державного

будівництва, зроблені Фінляндією та Польщею. З огляду на аналогічні тривалі українські спроби та на особливості національного менталітету, відомого своєю здатністю абсорбувати владне представництво, підпорядковуючи його власним інтересам, РНК Росії ініціювала створення нової держави – СРСР. Таким чином, було практично законно здобуто право на верховенство кремлівської влади, що в умовах загальної лібералізації суспільного життя (відмови від політики воєнного комунізму та переходу до нової економічної політики) давало певні гарантії щодо стримування національного поступу.

Механізм трансформації задекларованої влади народу в робітничо-селянську диктатуру був доволі простий. Принцип її виборності дотримувався, але формування центральних та місцевих органів виконавчої влади, які мали всі повноваження в період між з'їздами Рад, відбувалося за участі лише пробільшовицьких сил. Значна частина населення – заможні селяни, ремісники, торговці, орендатори, промисловці і підприємці, які використовували найману працю, були позбавлені виборчого права, оскільки ці категорії вважалися експлуататорами і участі у з'їздах рад не брали [2]. Оскільки органи виконавчої влади формувалися із числа делегатів з'їзду, то, відповідно, ці категорії населення не могли брати участь в урядуванні. Так само позбавлялося політичних прав і населення, запідозрене у відсутності «співчуття» до нової влади, незалежно від майнового стану. Це стосувалося також учасників української революції, учасників «отаманщини» (а таких серед інтелігенції та селян було чимало). І це, безперечно, служило лише на шкоду новій владі, адже від участі в господарюванні надовго були відсторонені освічені та підприємливі представники українства. Окрім цього, значна частина місцевих владних структур зазнала скорочення в результаті «економії коштів» у ході реформування місцевого управління на початку 20-их років. Натомість у провінції для очільництва місцевої влади відправлялися ідеологічно опрацьовані російські робітники, солдати, матроси, чий пізнання та професійний досвід обмежувалися політичною підтримкою більшовизму.

Таким «посланцем» був і перший легітимний Голова українського уряду і нарком зовнішніх справ Християн Раковський, який, ухилившись від вирішення багатьох національних культурних питань іноземців, усвідомлював значення децентралізації і домогся певної самостійності від Москви. У багатьох економічних, соціально-культурних міжнародних питаннях Кремль йшов назустріч Україні, визнаючи, що само-

стійність її уряду сприятиме післявоєнному відновленню краю [3].

Утім, коренізацію, започатковану ще за життя В. Леніна, не варто вважати поступкою лише Україні: політика загравання з колишніми національними меншинами провадилася повсюдно на теренах новоствореного СРСР, інтеграція якого тривала протягом 1922–1940 рр.

Почасті українізація мала успіх: ігнорована тим же Х. Раковським українська мова стала заледве не офіційною; Україна вперше легально заявила про власну ідентичність. Але процес всеохоплюючої дерусифікації мав виключно політичні цілі: зміцнити, посилити становище радянської влади на місцях та виховати українську радянську еліту, яка, беззаперечно, володітиме більшою легітимністю на українських теренах, аніж чужа політична еліта. Це була типова радянська практика, яка мала місце в післявоєнні часи в Західній Україні, у хрущовські часи в Криму (після входження півострова до складу УРСР). Таким чином, тоталітарний апарат поповнювався функціонерами титульного етносу, тобто закладалися підвалини національного тоталітарного режиму [4].

Утім, українські владні очільники, які підтримували «правий» ухил у більшовизмі, себто НЕП, коренізацію, лібералізацію суспільного життя, підтримку приватного селянського господарювання, вже до початку тридцятих років були замінені сталінськими одностайними. Російський нарком національностей на той час фактично очолив владні структури РРФСР, оголосивши ліберальний курс попередників ворожим комуністичній ідеї. Так Україна вступила в новий етап комуністичного будівництва, без ленінського «куркульсько-непманського» напрямку.

Центральним органом влади, незважаючи на незалежність або автономію республік, було кремлівське Політбюро ЦК ВКП(б), яке формувало виконавчі органи влади і постанови якого прирівнювалися до законів на всіх радянських теренах. Уже перші його акти були присвячені критиці попереднього ліберального курсу і стосувалися комунізації найважливіших сфер життя і фактичного повернення до «воєнного комунізму»: масових репресій, ліквідації класових ворогів, згорання ринкових відносин, скасування приватної власності, політики контрактації (взаємного обміну між містом і селом).

Відповідно до Конституції 1929 року найвищим органом влади вважався Всеукраїнський з'їзд Рад; Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (його Президія) виконував функції верховного розпоряд-

чого органу у період між з'їздами, його засідання скликалися тричі на рік. Діяльність виконавчого органу ВУЦВК – Ради Народних Комісарів – була побудована за загальносоюзною моделлю; рештки демократичного урядування (діяльності колегій при наркоматах) були остаточно ліквідовані після реорганізації 1934 року і закріпленням відповідальності за наркоматами та їх заступниками [6]. Це був завершальний етап, який дозволив комуністичній партії остаточно монополізувати всі гілки влади, зробивши інститут державної служби та формально незалежну профспілку гігантськими декораціями при партократичній сцені. Партійність, робітничо-селянське походження та пошана до ієрархії стали тими основними чинниками, які давали змогу здобути важливі посади в системі вищих і місцевих органів державного управління. Найбільші ж переваги над рештою державних служб мало Головне управління державної безпеки – особливий підрозділ, який входив до складу наркомату внутрішніх справ і співробітники якого відкрито або нелегально працювали в усіх важливих державних установах; утім, воно було елітарним не лише за ієрархічним місцем у системі врядування, але й за професійною, ідеологічною підготовкою та освіченістю).

Основою сталінського комуністичного штурму був курс на широку колективізацію та індустріалізацію. Цей курс стосувався України якнайбільше з огляду на труднощі в подоланні ринкових відносин на селі та завдяки багатим трудовим, природним ресурсам, що давали змогу посилити процес індустріалізації. Роблячи ставку на робітника, радянська влада, по суті, уклала з ним угоду: свобода вибору місця роботи, сприяння в підвищенні кваліфікації, певний соціальний пакет і госпрозрахункова оплата праці – за самовіддану працю. Цей розрахунок був доволі успішним, оскільки в тогочасній українській історії відомо чимало фактів трудового ентузіазму і справжнього робітничого героїзму, який сприяв економічній розбудові УСРР.

Інакшим був стан організації ефективного урядування на селі, адже метою його було фактичне вилучення майна, продовольства. Це спричинило рішучий опір і, як наслідок, репресії, аж до геноциду нації, Голодомору. Низка заходів із ліквідації заможного і непокірного селянства та української еліти не була започаткована «сталінськими чистками» – така політика розпочалася ще в епоху «воєнного комунізму», продовжилась кампанією масових скорочень в органах виконавчої влади в середині 20-років і зазнала кульмінації в роки «розстріляного відродження», коли за наказом

вождя у 1937 році, поруч із представниками української мистецької еліти, більше половини членів ЦК Комуністичної партії України та державних урядовців із вищих ешелонів влади були оголошені «ворогами народу» та репресовані. Процеси продовжилися і в 60-ті роки: під тиском Москви, але під латентний опір української влади та її головних очільників тут здійснювалися арешти і покарання дисидентів (цей негласний осуд спричинив відставку тодішнього партійного лідера П. Шелеста) [8].

У таких умовах в українській системі врядування у 30–50-их роках зародилася система зловживань серед державних службовців. Репресованими часто виявлялися представники національної еліти, які не мали відношення до політичної діяльності: громадські, профспілкові діячі, вчені та митці, вище духовенство, високопоставлені військові, заможні селяни та єврейська інтелігенція, які насправді не були залучені до антирадянської діяльності і єдиним злочином яких був високий соціальний статус та матеріальне становище.

Як відомо, з їх майна створювалася так звана «чорна каса», куди вносилися конфісковані цінності та нерухомість; і саме це породжувало численні зловживання зацікавлених службовців, які масово фальсифікували подібні справи і залучали до цього фальшиві свідчення секретних агентів НКВС. Утім, це було ще більш поширеним ганебним явищем в усіх національних республіках СРСР. Незважаючи на тоталітарні методи управління, де-юре, за Конституцією 1937 р. (калькою радянської Конституції, прийнятої в Кремлі). В Українській РСР було задекларовано рівноправність усіх громадян, скасовано виборчі обмеження, проголошені особисті свободи і невтручання держави в особисте життя. Конституція, яка діяла 40 років, закріпила найвищу законодавчу владу за Верховною Радою УРСР, а виконавчу – за союзно-республіканськими та «місцевими» комісаріатами (до останніх належали галузі автомобільного транспорту; будівництва і експлуатації автомобільних шляхів, житлово-комунального господарства; місцевої промисловості; побутового обслуговування населення та соціального забезпечення. Решта ж урядових установ знаходилися під безпосереднім керівництвом Кремля. Виконавчими і розпорядчими органами обласних, районних, міських, селищних і сільських Рад депутатів трудящих оголошувалися обирани ними виконавчі комітети. Ядро влади мало бути більшовицькими [9]. Положення цієї прогресивної і демократичної Конституції неодноразово порушувалися в новітній історії українства. Будь-яка спроба дотримуватися положення Статей 13,

14 (про самостійність республіки у важливих політичних рішеннях) викликала масові кремлівські репресії, особливо характерні для 30-их і 60-их років ХХ століття.

Описувана урядова структура продовжувала діяти і у воєнний період (зі створенням певних комітетів і комісій, які були продиктовані воєнними потребами: забезпеченням війська, евакуацією, розслідуванням злочинів фашистів тощо), проте реальне урядування на всій території СРСР зосередилося в Державному комітеті оборони та його уповноважених на території союзних республік. Цілком вмотивованим було і те, що в умовах збройної боротьби республіканське урядування не обмежувалося виконанням директив ДКО, залежно від ситуації створюючи місцеві комітети оборони, збройні групи опору, підпільні обкоми, штаби партизанського руху, військові трибунали тощо. Підпільне радянське урядування на окупованих і двічі зруйнованих українських територіях – окрема важлива і беззаперечна сторінка в історії перемоги над нацизмом [10].

Проте післявоєнна відбудова супроводжувалася масовим терором, і цей терор деформувався в гіпертерор на українських етнічних територіях. У першу чергу, він був викликаним обвинуваченнями українського і татарського населення в колабораціонізмі. Це стосувалося і населення західноукраїнських земель, які увійшли до складу Радянської України в 1939 році і після політики польського «умиротворення» зазнали не менш гнітючої дії комуністичного апарату примусу: понад 80 відсотків населення цих земель стали жертвами комунізації та радянської воєнної і післявоєнної боротьби із західноукраїнськими прихильниками створення нової Української держави, які, спираючись на досвід першої української революції, прагнули знайти підтримку в колишніх союзників і проголосили влітку 1941 року у Львові її відновлення, створивши за декілька тижнів національний уряд з усіма відповідними структурами: передпарламентом, міністерствами, народною міліцією, УПА та місцевими управами [11]. Безперечно, саме ідеологія та відмінності в намірах подальшого державного будівництва стали тими вирішальними аспектами, які завадили всім українським антифашистським таборам об'єднатися в боротьбі проти спільного ворога. Національні сили, які створили український уряд, але вже за декілька місяців зрозуміли, що самостійність, підтримувана загарбниками, – це міф, чинили спротив фашистському урядуванню різними методами, проте для радянської влади вони залишились ворогами: саме за вказів-

кою зверху і за безпосередньої участі кадрів зі Сходу така величезна кількість населення західноукраїнських земель стали жертвами післявоєнних каральних заходів. Ні рішення Нюрнберзького процесу, ні постанови слідчих комісій із Голокосту, які не визнали дії українського Руху Опору злочинними, не стали перепороною для радянських репресій.

Проте репресії були менш ефективним заходом, ніж неофіційна кадрова реформа в місцевому самоврядуванні: на початку 50-их років послані партією управлінські кадри були підхоплені другою хвилею коренізації: східні владні «посланці» масово втрачали свої посади (щоправда, як правило, внаслідок столичного підвищення або навчання у Вищій партійній школі); їхні місця займали вихідці із західного регіону. Таким чином, це давало додатковий спосіб обеззброїти навіть найбільш радикальні сили: підпільні групи ОУН-УПА не були зацікавлені у знищенні місцевого населення, яке потерпало від повоєнної радянської реакції за «колабораціонізм» [12].

З огляду на всі вжиті заходи радянська модель державного господарювання з кінця 50-их років повноцінно запрацювала в усіх регіонах сучасної України – зі змінами, внесеними Конституцією 1977 року.

Основним виконавчим і розпорядчим органом залишалася Рада Міністрів УРСР, проте на всіх рівнях до рангу законів зводилися укази Президії Верховної Ради України.

Протягом усього радянського періоду урядування (і в часи хрущовської «відлиги», і в період брежнєвського «консерватизму», і навіть протягом першого етапу перебудови) для України характерними були загальносоюзні проблеми: зрощення партійного і радянського апаратів управління, відсутність ідентифікації державних службовців виключно як представників виконавчої влади, розширення функцій НКВС і НКВД на всіх рівнях (незважаючи на припинення масових репресій та терору і демократизацію суспільного життя); побудова урядування за єдиною системою і структурою, всеохоплююча залежність від єдиного союзного центру та загальноприйняті методи під час формування керівних кадрів [13].

Проте в національному урядуванні тут спостерігалися і відмінні риси. На українських теренах, починаючи з 60-их років, існувала децентралізація в питаннях кадрової політики: не лише обласні, районні, селищні та сільські ради народних депутатів формувалися без вказівок зверху, але й створення галузевих міністерств та комітетів і узгодження кадрів вищої ланки відбувалося доволі само-

стійно. Окрім цього, проявилися тенденції до зниження чисельності партійного субстрату в управлінні за рахунок збільшення господарського і радянського контенту, що, безумовно, було позитивним явищем в урядуванні.

Кремль довіряв Україні більше, ніж іншим суб'єктам СРСР, і це мало місце не лише за часів очільника української компартії «москвофіла» В. Щербичького або в період демократизації всіх суспільних процесів в епоху Л. Кравчука, а навіть під час секретарювання «націоналіста» П. Шелеста – всі лідери вдало використовували московську підтримку для здобуття господарського суверенітету, для виборювання паритетних умов щодо використання союзної скарбниці тощо. При беззаперечному симбіозі всіх гілок влади українські уряди відрізнялися більшим технократизмом, і це стосується також вказаних партійних очільників, які самі називали себе «більш управлінцями, ніж ідеологами» [14].

Для України значно менш, ніж для багатьох інших союзних республік, були притаманні владна родинна клановість у найвищих ешелонах, корупція (перш за все, у зв'язку з практикою колегіальної відповідальності замість індивідуальної, що породжувало додатковий контроль за діями державних чиновників); під час добору кадрів, окрім відданості політичним інтересам, тут враховувався попередній професійний досвід. Республіканське КДБ обмежувалося переважно втручанням у міжнародні відносини (розвідка, контррозвідка), в яких український уряд був окремим суб'єктом. Відомо чимало фактів латентного, але наполегливого супротиву українського уряду політиці центру (як-от, наприклад, виділення значної частки республіканських коштів на розвиток загальносоюзного військово-промислового комплексу або гнучка (максимально можлива в союзних умовах) самостійна господарська політика)), а проукраїнські культурні, соціально-економічні і навіть територіально-адміністративні кроки були неодмінною ознакою всіх республіканських урядів післявоєнного часу. Таким чином, у складних умовах централізації влади формувалася нова управлінська еліта, яка розпочала реформувати командно-адміністративну систему задовго до оголошеної перебудови.

Висновки. Сучасні історики та політологи часто називають українське радянське урядування не командно-адміністративною системою, а адміністративно-командною; остання, звичайно ж, теж є антагоністом демократії. Недоліки цієї системи спричинили не лише її перебудову, але й цілковитий демонтаж і декомунізацію, а сам термін «радянське уря-

дування» став архетипним уособленням тоталітарної епохи.

Але вказаний політичний аналіз дуже часто є необ'єктивним і одностороннім, оскільки виключає з поля зору багато прогресивних ідей та неполітичних надбань радянського ладу, і відродження «радянського» в сучасному урядуванні не завжди символізує існуючу в досліджуваній період диктатуру однієї партії, тоталітарні методи в управлінні, жорстку централізацію влади або ідеологізацію суспільства – найпрогресивніші і заявлені цією владою справді соціалістичні проекти сьогодні успішно втілюються в багатьох розвинутих країнах, а радянські морально-етичні ідеали є неодмінним атрибутом їх державних службовців.

Утім, українська держава все ж таки отримала багатий нематеріальний спадок від радянської доби: в нетрях командно-адміністративної системи, в умовах абсолютного протекторату єдиного союзного центру здобувала досвід урядування українська національна еліта, яка і поклала початок радикальним реформам соціально-економічного, а згодом – і політичного життя в Україні, створивши підґрунтя для модернізації урядування в новій суверенній державі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Л. Троцкий. История русской революции. Москва : Терра, 1997. 246 с.
2. Инструкция Центризбиркома к выборам 1922 года. URL : <https://studfiles.net> (дата звернення: 03.02.2019).
3. Раковский Х. Отчет Рабоче-Крестьянского Правительства Украины IV Всеукраинскому съезду советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. 16-20 мая 1920 г. Харьков, 1920. С. 12.
4. Образование СССР / Сборник документов. 1917–1924. Москва, Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1949. 472 с.
5. Борисенок Е.Ю. Концепции «украинизации» и их реализация в национальной политике в государствах восточноевропейского региона (1918–1941 гг.) : диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Москва, 2015. С. 751–752. URL : <http://www.inslav.ru> (дата звернення: 16.01.2019).
6. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України: Видавництво ВУЦВК «Радянське будівництво і право», 1934. Т. I. № 1-16. С. 1–285.
7. Каральні органи СРСР. *Юридична енциклопедія* : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.
8. Репресії в Україні (1917–1990 pp.) : Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Авт.-упор. Є.К. Бабич, В.В. Патока ; авт. вступ. статті С.І. Білокінь. Київ : Смолоскип, 2007. 519 с.
9. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30.01.1937

на сайті ВРУ. URL : <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 28.01.2019).

10. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. Док. и материалы : в III т. Киев, 1985.

11. Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941 / Наукове товариство ім. Шевченка ; Фундація Українського Вільного Університету в США. Львів; Нью-Йорк, 2002. 429 с.

12. Collaborationism in World War II: The Integral Nationalist Variant in Eastern Europe, by John A.

Armstrong in The Journal of Modern History. Vol. 40, № 3 (Sep., 1968). P. 409.

13. Спирин А.А. Подбор, расстановка и воспитание руководящих кадров : из опыта работы парт. организаций Украины. Киев, 1988. С. 263.

14. Володимир Щербицький: Спогади сучасників / за ред. В.Ф. Возіанова, В.К. Врублевського, Ю.Н. Єльченка, Б.В. Іваненка. Київ, 2003. 588 с.

15. Ю. Латиш. Володимир Щербицький: людина та її епоха. URL : <https://commons.com.ua/>.